

Поплавський Олег Олександрович

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії,
соціології та історії
Дніпровського державного
аграрно-економічного університету,

Левін Олег Леонідович

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

**УКРАЇНА ЯК МОДЕЛЬ ПЕРЕХІДНОГО СУСПІЛЬСТВА
НА ЕТАПІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ**

Наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. на євразійському континенті відбулись докорінні зміни, пов'язані з розпадом СРСР. На його теренах утворилися нові суверенні держави, які проголосили курс на демократизацію та побудову ринкової економіки. Кардинальні політичні та економічні перетворення на пострадянському просторі спричинили закономірний інтерес дослідників до змісту й характеру демократичних трансформацій як у цілому, так і в кожній країні зокрема.

Після краху ряду комуністичних режимів з'являється багато транзитологічних концепцій, адаптованих до дослідження системних поставторитарних трансформацій кінця ХХ ст. (А. Пшеворський, З. Бжезинський, Г. О'Доннелл, Ф. Шміттер, Т. Карл, Х. Лінц, А. Степан, В. Банс, Л. Даймонд). Чимало західних учених, таких як Ф. Захарія, Т. Снайдер, М. Макфол та ін., аналізуючи негативну роль радянської спадщини, стверджували про неможливість застосування загальнотеоретичних концепцій демократизації до пострадянського простору. У контексті теорії трьох хвиль демократизації Л. Вайтхед висунув гіпотезу про те, що посткомуністичні трансформації являють собою нову хвилю політичних транзитів. Ідею «четвертої хвилі» підтримали такі західні науковці, як А. Браун, Т. Карл, Ф. Шміттер, російський політолог А. Мельвіль, який розглядав її як глобальну особливість світового розвитку. Також цікавою є концепція О. В. Халапсіса щодо переходу сучасного суспільства до «кремнієвої раси» [1].

Перехід до демократії, причини, умови та передумови такого переходу, а також проблему стійкого функціонування демократичного суспільства досліджували Р. Даль, Т. Карозерс, Ф. фон Гайек та ін. Питання політичного управління процесами консолідації демократії, ролі політичної еліти в демократиза-

ції були розглянуті в роботах Ч. Ліндблома, Г. Саймона, Р. Хантера, Д. Хіглі. Різні аспекти демократичного транзиту в країнах Центральної та Східної Європи й СНД розглянуто в працях українських дослідників Б. Андресюка, В. Богданова, С. Василенко, С. Вонсович, Е. Гансової, М. Гетьманчука, В. Гришука, В. Дергачова, Р. Кополовця, Л. Кормич, І. Кресіної, М. Лукашевича, Т. Ляшенко, А. Мілюкової, М. Михальченка, Н. Паніної, Є. Полохала, Ф. Рудича, А. Сіленко, Д. Ткача, Я. Турчина, Д. Шелеста та ін.

Здійснюючи демократичний транзит, перехід до суспільства із соціально орієнтованою економікою та плюралістичною політичною системою, Україна вже тривалий час залишається в статусі перехідної моделі. Здобувши незалежність, Україна спізнилася з реформами на старті, що вплинуло на подальшу трансформацію усього суспільного ладу. Політичне, економічне й соціокультурне життя українського суспільства до сьогодні містить відбитки тоталітаризму й колишнього напівколоніального статусу України в складі різних держав. Перехід до демократії здійснюється в умовах незавершеності національної консолідації. Тривалий час у політичній свідомості більшості населення продовжують панувати принципи егалітаризму й етатизму.

Усе це призвело до розмежування політичних сил у країні за соціально-економічними, етнічними, регіонально-культурними ознаками, а також побудови слабкої та нестабільної партійної системи, що не сприяє підвищенню авторитетності демократичного врядування.

Динаміку демократичних перетворень в Україні яскраво демонструє графічне порівняння компонентів демократії за індексом Nation in Transit (рис. 1, 2).

Оцінки за компоненти в Україні

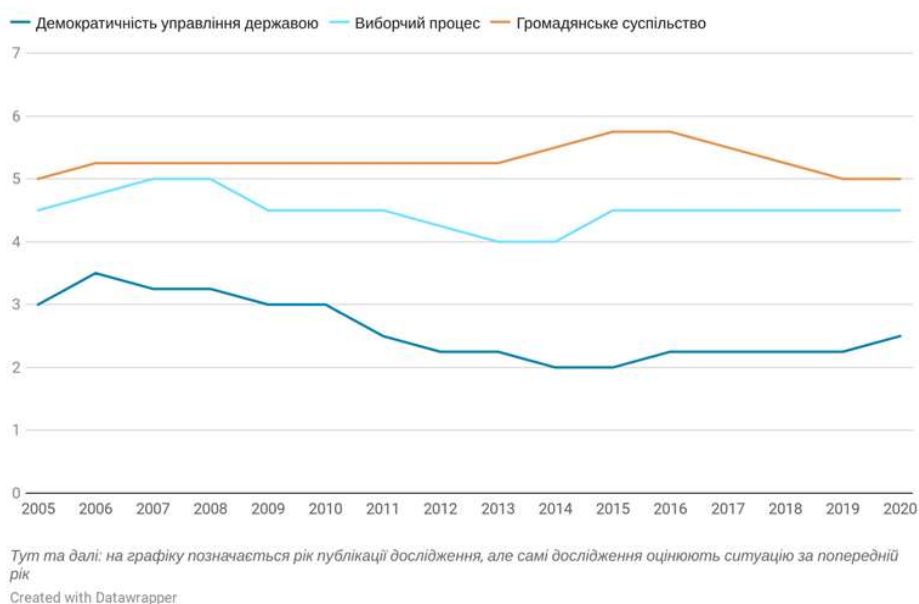


Рис. 1. Графічне порівняння компонентів демократії (демократичність управління державою, виборчий процес, громадянське суспільство) за індексом Nation in Transit за 2005–2020 рр. [1]



Рис. 2. Графічне порівняння компонентів демократії (місцеве управління, правосуддя, корупція, незалежність ЗМІ) за індексом Nation in Transit за 2005–2020 рр. [2]

Як бачимо, найвищу оцінку протягом тривалого часу має стан громадянського суспільства в Україні. Громадянське суспільство країни деякий час користується певною свободою. Завдяки перемозі В. Зеленського на виборах громадянське суспільство отримало можливість узяти безпосередню участь в управлінні державою. Але незважаючи на всі позитивні зрушення українське суспільство в цілому залишається відстороненим від громадського активізму. У 2019 р. лише 7 % українців активно займалися волонтерством, 4 % брали участь у діяльності громадських організацій, тоді як 13 % повідомили, що рідко долучаються до громадської діяльності [4]. Крім того, більшість громадських організацій залишаються фінансово залежними від міжнародних донорів.

Також відносно позитивну динаміку демонструє стан виборчого процесу. Прийняття нового Виборчого кодексу, який запроваджує систему пропорційного представництва на виборах народних депутатів із поєднанням відкритих і закритих партійних списків, значно поліпшило демократичний імідж України.

Після тривалого падіння показників демократичності управління державою з 2015 р. починається поступове зростання цього рейтингу. У 2019 р. відбувся перший за післямайданний період мирний перехід влади завдяки відкритим та демократичним президентським та парламентським виборам.

Українське медіасередовище хоча й залишається плюралістичним, досі продовжує залежати від фінансової підтримки деяких олігархічних угруповань. Багато нарікань викликало блокування російських та сепаратистських

інтернет-ресурсів, арешти окремих осіб за публікації антидержавного змісту. Але Україна обґрунтовує такі випадки необхідністю протистояти російській інформаційній агресії.

Однією з головних проблем країни продовжує залишатися корупція. Україна в новому «Індексі сприйняття корупції» (також відомому за англійським скороченням CPI) за 2020 рік, укладеному організацією Transparency International, отримала 33 бали за 100-бальною шкалою. Нинішня ситуація в Україні краща, ніж була за даними звіту за 2019 рік. Тоді Україна мала 30 балів і ділила 126–129-е місця зі 180 з Джибуті, Азербайджаном і Киргизстаном. Індекс України у 2020 році поліпшився завдяки запускові Вищого антикорупційного суду з відповідною підсудністю й перезапускові Національного агентства з питань запобігання корупції. Також на позитивних результатах України у 2020 році відбилися антикорупційні зміни, упроваджені під час «турборежиму» Верховної Ради IX скликання.

Порівняння показників індексування за методологіями Nations in Transit та індексу демократії подано в табл. 1 [2].

Таблиця 1

Значення інтегральних індексів Nations in Transit та індексу демократії України за 2003–2020 рр.

Рік	Nations in Transit	Індекс демократії
2003	4,71	-
2004	4,88	-
2005	4,5	-
2006	4,21	-
2007	4,25	6,94
2008	4,25	6,94
2009	4,39	-
2010	4,39	6,30
2011	4,61	5,94
2012	4,82	5,91
2013	4,86	5,84
2014	4,93	5,42
2015	3,25	5,70
2016	4,68	5,70
2017	4,61	5,69
2018	4,64	5,69
2019	3,36	5,90
2020	3,39	5,81

Наведені дані також демонструють суперечливість і непослідовність демократичної трансформації в нашій країні.

Головною перешкодою для політико-режимного транзиту в Україні за час її незалежного існування стала непослідовність структурних перетворень політичної системи. Демократія була встановлена, у більшості випадків, лише процедурно. Раціональної бюрократизації політичної сфери життя суспільства не відбулося. Слабкість державних інститутів призводила часто до їх захоплення або використання в інтересах олігархічних угруповань.

Процес демократичної трансформації в Україні, як і в більшості посткомуністичних країн, у суб'єктивному плані ускладнено перебільшеними сподіваннями щодо допомоги Заходу, недооціненням складності необхідних змін у системі як політичних, так і економічних відносин, а також сили спротиву старої номенклатури, нерозумінням того, наскільки тривалим буде сам процес трансформації. Повільні темпи економічних перетворень і погіршення рівня життя більшості пересічних громадян щоразу спричиняють відчуженість громадян від влади і спонукають їх проявляти неухвагу до реформ у тому вигляді, у якому вони здійснюються.

Сукупність розглянутих суб'єктивних та об'єктивних чинників ускладнюють перехід України до демократії, перешкоджають створенню на теренах нашої держави політично спроможного й економічно розвиненого суспільства. Перехідній політичній системі України притаманні, поряд із демократичними ознаками, риси, що властиві олігархічним та охлократичним режимам. Це – вплив номенклатури, що нерідко об'єднується в клани, схильна до корупції й залишається байдужою до суспільних інтересів; збереження командно-адміністративних методів управління; рекрутування частини правлячої еліти з маргінальних прошарків суспільства, які прагнуть швидкого підвищення свого соціального статусу та матеріального добробуту. Із цим пов'язані некомпетентність владних структур, неповага до закону, намагання неадекватними засобами негайно розв'язати проблеми, використати настрої натовпу для реалізації вузькокорисливих інтересів. Нерозвиненими залишаються механізми стримувань і противаг у політичній системі.

Проте незважаючи на труднощі, непослідовність і нерівномірність реформ, Україна не лише задекларувала намір побудувати демократичне суспільство. Вона взялася до практичного втілення цього наміру в життя, подолавши декілька гострих політичних криз компромісами і взаємною поступливістю супротивних сторін. Уже є досягнення у трансформації економіки та впровадженні її ринкових засад, завершено процес приватизації, створено клас великих власників, закладено основи середнього та малого підприємництва, формується ринкова інфраструктура в банківській, фінансовій та інших сферах економіки, упроваджена і протягом останніх років є стабільною національна валюта. У суспільно-політичному житті відбулася демонополізація ідеологічної сфери, формується багатопартійна система, є осередки громадянського суспільства – громадські об'єднання, недержавні аналітичні

центри, незалежні друковані та інтернет-видання.

Отже, загалом Україна виконала завдання першого й частково другого етапів посткомуністичної трансформації та продовжує демократичний транзит.

1. Халапсис А. В. Цифровые технологии и перековка железных людей. *Science Rise*. 2016. Т. 24. № 7/1. С. 55–61. Doi:10.15587/2313-8416.2016.69141.

2. Шаповалов С., Копилов М. Україна на терезах демократії: Індекс Freedom House. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://voxukraine.org/ukrayina-na-terezah-demokratiyi-indeks-freedom-house/>

fbclid=IwAR33_rDu6scrYghFoUoGwrjYdAzriXwhOSp_qu4jgC2hJrnQRDgwZXQRsw.3.

3. Nations in Transit 2020 – Україна. URL: [https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2020/dropping-democratic-facade?](https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2020/dropping-democratic-facade?fbclid=IwAR3s_eRzh6S37zRRYponmau_R7RCmK80K02RJdZPk3QD_aZdqYKO4cY7E8/)

eRzh6S37zRRYponmau_R7RCmK80K02RJdZPk3QD_aZdqYKO4cY7E8/.

4. Freedom House. *Nations in Transit 2018 – Ukraine*. 11 April 2018. URL: <https://www.refworld.org/docid/5b3cc262a.html>.

Лещенко Анна Сергіївна

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсис Олексій Владиславович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ОСНОВНІ ІДЕЇ ФІЛОСОФІЇ Ж. ЛАМЕТРІ

Жульєн Ламетрі – французький філософ-матеріаліст, який запам’ятався людству як автор наукової метафори «людина-машина». Сама ідея підходу до людини як до машини з’явилась у Ламетрі, коли він, захворівши на гарячку, спостерігав за своїм фізичним станом і пережитими відчуттями. Він відчував, що його душа як носій почуттів і думок є функцією тіла, мозку. Організм людини працює як механізм, і психічні процеси є наслідками фізичних процесів, що відбуваються в організмі. Викладу й обґрунтування цієї інтуїтивної здогадки він присвятив твори «Природна історія душі» й «Людина-машина».

Джерелом вивчення людини Ламетрі вважав виключно медицину. «Досліди й спостереження містяться в незліченній кількості в анналах медиків,